

YOUTH ENTREPRENEURIAL READINESS IN POST-SOCIALIST MACEDONIAN SOCIETY: THE ROLE OF KNOWLEDGE, SKILLS AND INSTITUTIONAL SUPPORT

Petar Bogojevski

Military Academy “General Mihajlo Apostolski” – Skopje, North Macedonia,
petar.bogojevski@ugd.edu.mk

ORCID ID: 0009-0004-8145-772X

Abstract: Entrepreneurship represents an important mechanism for creating new economic value, generating employment and fostering individual economic initiative, particularly among the young population. In post-socialist Macedonian society, however, young people’s interest in starting their own businesses does not always translate into actual entrepreneurial activity. The purpose of this paper is to examine the gap between entrepreneurial aspiration and entrepreneurial readiness among young people in Macedonia, with particular emphasis on access to practical knowledge, entrepreneurial skills, mentorship and institutional support. The study specifically examines young people in two age groups, 18–25 and 25–30, in order to identify potential differences in their entrepreneurial readiness, risk perception, self-efficacy and intention to start their own businesses. The central thesis is that insufficient entrepreneurial activity among young people should not primarily be explained by a lack of courage, ambition or entrepreneurial potential, but rather by inadequate practical preparation for operating within a free-market economy. The methodology is based on an analysis of relevant scientific literature, official statistical data, national strategic documents and reports issued by international organisations concerning youth entrepreneurship, employment and entrepreneurship education in Macedonia. Particular attention is devoted to the relationship between entrepreneurial knowledge, perceived risk, entrepreneurial self-efficacy and the intention to become self-employed or establish an independent business venture. The analysis indicates that insufficient practical knowledge concerning business idea development, market research, financial planning, access to finance, administrative procedures, marketing and risk management may create a sense of unpreparedness and constitute a significant barrier to entrepreneurial initiative. The paper additionally examines the influence of institutional and cultural patterns characteristic of the post-socialist transition, particularly with regard to perceptions of secure employment in comparison with self-employment and entrepreneurial risk. The conclusion is that policies aimed at promoting youth entrepreneurship should not be limited solely to financial grants and subsidies, but should also include a broadly accessible system of practical entrepreneurship training, mentorship and direct engagement with the real business sector. The objective is not for every young person to become an entrepreneur, but for every young person with a business idea to have a genuine opportunity to acquire the knowledge, skills and entrepreneurial self-confidence required to transform that idea into a sustainable business.

Keywords: youth entrepreneurship, entrepreneurial readiness, entrepreneurship education, entrepreneurial self-efficacy, Macedonia

ПРЕТПРИЕМАЧКА ПОДГОТВЕНОСТ НА МЛАДИТЕ ВО ПОСТСОЦИЈАЛИСТИЧКОТО МАКЕДОНСКО ОПШТЕСТВО: УЛОГАТА НА ЗНАЕЊЕТО, ВЕШТИНИТЕ И ИНСТИТУЦИОНАЛНАТА ПОДДРШКА

Петар Богојески

Воена академија „Генерал Михајло Апостолски“ – Скопје, Македонија,
petar.bogojevski@ugd.edu.mk

ORCID ID: 0009-0004-8145-772X

Резиме: Претприемништвото претставува значаен механизам за создавање нова економска вредност, отворање работни места и поттикнување на индивидуалната економска иницијатива, особено кај младата популација. Во македонското постсоцијалистичко општество, сепак, интересот на младите за започнување сопствен бизнис не секогаш се претвора во реална претприемачка активност. Целта на овој труд е да го истражи јазот меѓу претприемачката желба и претприемачката подготвеност кај младите во Македонија, со посебен фокус на достапноста на практични знаења, претприемачки вештини, менторство и институционална поддршка. Истражувањето посебно ги разгледува младите во две возрасни групи, од 18 до 25 и од 25 до 30 години, со цел да се идентификуваат можните разлики во нивната претприемачка подготвеност, перцепција на ризик, самоефикасност и намера за започнување сопствен бизнис. Основната теза е дека недоволната претприемачка активност кај младите не треба примарно да се објаснува со недостаток на храброст, амбиција или претприемачки потенцијал, туку со

недоволна практична подготвеност за функционирање во услови на слободна пазарна економија. Методологијата се заснова на анализа на релевантна научна литература, официјални статистички податоци, национални стратешки документи и извештаи на меѓународни организации поврзани со младинското претприемништво, вработувањето и претприемачкото образование во Македонија. Посебно се анализира односот меѓу претприемачкото знаење, перципираниот ризик, претприемачката самоефикасност и намерата за самовработување или започнување сопствен бизнис. Анализата укажува дека недостатокот на практични знаења за развој на бизнис-идеја, истражување на пазарот, финансиско планирање, пристап до финансии, административни процедури, маркетинг и управување со ризик може да создаде чувство на неподготвеност и да претставува значајна бариера за претприемачка иницијатива. Трудот дополнително го разгледува влијанието на институционалните и културните обрасци карактеристични за постсоцијалистичката транзиција, особено во однос на перцепцијата на сигурното вработување наспроти самовработувањето и претприемачкиот ризик. Заклучокот е дека политиките за поттикнување на младинското претприемништво не треба да се ограничуваат само на финансиски грантови и субвенции, туку да вклучат широко достапен систем на практична претприемачка обука, менторство и непосредно поврзување со реалниот деловен сектор. Целта не е секој млад човек да стане претприемач, туку секој млад човек со деловна идеја да има реална можност да стекне знаења, вештини и претприемачка самодоверба потребни за нејзино претворање во одржлив бизнис.

Клучни зборови: младинско претприемништво, претприемачка подготвеност, претприемачко образование, претприемачка самоефикасност, Македонија

1. ВОВЕД

Претприемништвото е еден од механизмите преку кои индивидуалната иницијатива се претвора во економска вредност, нови работни места и иновации. Неговото значење е особено изразено во мали економии како македонската, каде малите и средните претпријатија учествуваат со приближно 73% во вработеноста и 67,5% во додадената вредност (OECD, 2026). Истовремено, пазарот на труд останува релативно тежок за младите: во четвртиот квартал од 2024 година стапката на невработеност кај населението на возраст 15–29 години изнесувала 23,9%, наспроти 11,9% за населението 15–74 години (State Statistical Office, 2025).

Македонското општество се развива во специфичен постсоцијалистички контекст. Формалното воспоставување пазарна економија не значи дека институционалните и културните обрасци се менуваат со иста брзина. Истражувањата на европските постсоцијалистички економии покажуваат дека институционалната средина, универзитетскиот контекст и неформалните норми можат значајно да влијаат врз претприемачката динамика кај студентите (Guerrero & Marozau, 2023). Во таква средина сигурното вработување може да се перципира како помалку ризична професионална патека од самовработувањето, особено кога младите немаат доволно практично искуство со пазарот.

Сепак, достапните податоци не укажуваат на отсуство на претприемачка амбиција. GUESS National Report 2023 за Македонија, заснован на примерок од 254 студенти од 12 универзитети, покажува дека 23% од испитаниците би сакале да бидат претприемачи веднаш по дипломирањето, а 42% пет години подоцна. Повеќе од половина изразуваат силна намера еден ден да започнат сопствен бизнис, но истовремено извештајот регистрира ниско ниво на конкретни активности за започнување бизнис (Tomovska Misoska et al., 2023).

Оттука се поставува централното прашање на трудот: дали ограничената реална претприемачка активност кај младите е првенствено последица на недостаток на храброст и амбиција, или на недостаток на практична подготвеност? Во овој труд претприемачката подготвеност се разбира како комбинација од практично знаење, способност за препознавање и проверка на деловна можност, основна финансиска и пазарна писменост, разбирање на административните процеси, способност за управување со ризик и претприемачка самоефикасност, односно уверување дека лицето е способно успешно да ги изврши задачите потребни за основање и водење бизнис.

Современата литература дава силна основа за ваквиот пристап. Претприемачкото образование може да ги подобри самоефикасноста, препознавањето можности и претприемачките намери (Otache et al., 2024), додека самоефикасноста може да посредува во врската меѓу образованието и подготвеноста за започнување бизнис (Adeniyi, 2023). Мета-анализата на Martínez-Gregorio et al. (2021) утврдува позитивни, иако во просек умерени, ефекти на претприемачкото образование врз намерата и самоефикасноста, при што подолготрајните програми даваат подобри резултати.

Целта на трудот е да го анализира јазот меѓу претприемачката желба и претприемачката подготвеност кај младите во Македонија, со концептуален фокус на две животни фази: 18–25 години и 25–30 години. Основната хипотеза е дека повисокото ниво на практични претприемачки знаења и вештини е позитивно поврзано со претприемачката самоефикасност и подготвеноста за започнување сопствен бизнис.

2. МАТЕРИЈАЛИ И МЕТОДИ

Истражувањето применува аналитичко-дескриптивен пристап и секундарна анализа на податоци. Користени се: (1) современи научни трудови за претприемачко образование, претприемачка самоефикасност, страв од неуспех и институционален контекст; (2) официјални статистички податоци за пазарот на труд; и (3) национални и меѓународни извештаи за претприемачкото образование и политиките за самовработување во Македонија.

Главни извори за националниот контекст се GUESSS National Report 2023, OECD SME Policy Index 2026, Државниот завод за статистика, UNDP и Министерството за економија и труд. Анализата ги разграничува младите од 18–25 и 25–30 години како две развојни групи: првата е почесто во образование или на почетокот од работниот век, а втората почесто има прво професионално искуство и појасни финансиски и семејни обврски. Ова разграничување е аналитичко. Официјалните статистики не секогаш ги користат истите возрасни граници, па податоците за 15–29, 20–24 или 25–29 години се користат само во нивната оригинална форма, без вештачко прекројување.

Истражувањето не претендира да измери причинска врска кај целата млада популација, бидејќи не е спроведена сопствена репрезентативна анкета. Наместо тоа, преку триангулација на научната литература, националните податоци и постојните програми се оценува дали тезата за јаз меѓу претприемачката намера и практичната подготвеност е емпириски и теоретски оправдана.

3. РЕЗУЛТАТИ

Анализата покажува четири релевантни резултати. Прво, постои значителна претприемачка аспирација. Во GUESSS 2023, 23% од студентите го избираат претприемништвото како посакувана кариера веднаш по дипломирањето, а 42% пет години подоцна. Дополнително, 56% генерално се согласуваат дека имаат силна намера еден ден да започнат бизнис. Сепак, испитаниците се понеодлучни кога прашањето се однесува на подготвеноста за конкретно дејствување (Tomovska Misoska et al., 2023). Ова ја потврдува аналитичката разлика меѓу желба, намера и подготвеност.

Второ, практичната изложеност на претприемачко образование е ограничена. Во истиот извештај, 48% од испитаните студенти не посетувале ниту еден курс по претприемништво; 30% посетувале најмалку еден изборен, а 20% најмалку еден задолжителен курс. Истовремено, претприемачката самоефикасност е позитивно поврзана со претприемачките намери ($r = .526$) (Tomovska Misoska et al., 2023). OECD (2026) исто така оценува дека практичните можности за претприемачко учење се нерамномерни, често зависат од воннаставни активности и не се систематски достапни за сите млади.

Трето, младите се соочуваат со пазар на труд што ја прави економската самостојност особено важна. Во четвртиот квартал од 2024 година стапката на активност кај лицата 15–29 години била 46,7%, стапката на вработеност 35,6%, а стапката на невработеност 23,9% (State Statistical Office, 2025). Овие податоци не се доказ дека претприемништвото е решение за секое невработено лице, но покажуваат дека развивањето способност за самовработување и создавање нов бизнис е релевантна компонента на младинската економска политика.

Четврто, постојните програми во Македонија индиректно ја потврдуваат потребата од комбинирана поддршка. Програмата за самовработување на UNDP и националните институции вклучува претприемачка обука, изработка на бизнис-план, регистрација, грант, коучинг и менторство; од нејзиното започнување биле создадени повеќе од 11.000 бизниси, околу 30% од нив од млади лица, а околу 70% од компаниите останале активни (UNDP, n.d.). Во 2025 година мерката за млади до 29 години обезбедуваше до 10.000 евра поддршка, заедно со обука, бизнис-план и менторство (Ministry of Economy and Labour, 2025). Фактот што институционалната интервенција комбинира капитал и знаење сугерира дека финансиската бариера не е единствената релевантна пречка.

Во однос на двете анализирани групи, достапните извори не дозволуваат прецизно статистичко споредување 18–25 наспроти 25–30 години. Сепак, логиката на животниот циклус укажува на различни образовни потреби. Кај 18–25 години приоритет се основната претприемачка писменост, развојот и тестирањето идеја, разбирањето на клиентот, финансиските основи и првото практично искуство. Кај 25–30 години потребата почесто се поместува кон валидација на деловен модел, пристап до капитал, даночни и административни обврски, продажба, управување со парични текови и раст. Оваа разлика претставува предлог за идно примарно истражување, а не тврдење за статистички докажана разлика.

4. ДИСКУСИЈА

Резултатите ја поддржуваат централната теза дека недоволната претприемачка активност не треба автоматски да се толкува како недостаток на храброст. Кога млад човек нема знаење како да процени пазар, да формира цена, да пресмета основен паричен тек, да избере правна форма, да стигне до клиенти или да управува со ризик, неговата воздржаност може да биде рационална реакција на висока неизвесност. Проблемот тогаш е помалку „страв од бизнис“, а повеќе недостиг од знаење што го прави ризикот неразбирлив и тешко управлив.

Ова толкување е во согласност со современите истражувања. Otache et al. (2024) покажуваат дека претприемачкото образование ги подобрува самоефикасноста, претприемачката будност, препознавањето можности и намерите. Al-Qadasi et al. (2024) потврдуваат дека ставовите кон претприемачкото образование влијаат врз претприемачката намера директно и индиректно преку ставот кон претприемништвото и самоефикасноста. Amani et al. (2024) дополнително покажуваат дека поддржувачката претприемачка средина го засилува ефектот на образованието преку самоефикасноста. Истовремено, не секоја обука автоматски создава претприемачи. Мета-анализата на Martínez-Gregorio et al. (2021) укажува дека ефектите се позитивни, но зависат и од квалитетот и траењето на програмите. Практичната настава треба да ја замени идејата дека претприемништвото се учи само преку дефиниции и бизнис-плани. Потребни се реални задачи: разговор со потенцијални клиенти, тестирање минимален производ или услуга, пресметка на трошоци, симулација на продажба, основи на даночни обврски и презентација пред ментори или инвеститори.

Стравот од неуспех останува релевантен фактор, но не смее да се меша со недостиг од карактер. Duong and Vu (2024) покажуваат дека стравот од неуспех може негативно да влијае врз врската меѓу претприемачкото образование, самоефикасноста и намерите, а прегледот на Gao et al. (2024) го идентификува како важна психолошка бариера кај студентите. Оттука, квалитетната обука треба да создава информирана самодоверба: реално разбирање на ризикот, но и знаење како ризикот да се намали, тестира и управува.

Постсоцијалистичкиот контекст ја засилува потребата од ваков пристап. Институционалните модели не се менуваат само со формално воведување на пазарни правила. Доколку младите се социјализираат во средина во која сигурната плата се перципира како нормална, а деловниот неуспех како силно негативен личен исход, обуката и менторството имаат и културна функција: ја претвораат апстрактната пазарна економија во разбирлив сет на активности и одлуки. Претприемачкото образование, затоа, не треба да „убедува“ неког да стане претприемач, туку да му овозможи информирано да одлучи дали и како да влезе во бизнис.

5. ЗАКЛУЧОЦИ

Анализата укажува дека Македонија располага со значителен младински претприемачки потенцијал, но дека постои јаз меѓу желбата за сопствен бизнис и практичната подготвеност тој бизнис да се започне. Високите претприемачки намери кај студентите, ограничената изложеност на претприемачки курсеви и позитивната поврзаност меѓу самоефикасноста и намерите ја поддржуваат тезата дека знаењето и вештините се важен дел од објаснувањето.

Затоа политиката за младинско претприемништво треба да се помести од доминантно финансирање на веќе донесена претприемачка одлука кон создавање претприемачка подготвеност пред самата одлука. Потребен е широко достапен систем на практична обука што ќе опфати развој и валидација на деловна идеја, истражување пазар, финансиско планирање, формирање цена, парични текови, пристап до финансии, регистрација и даночни обврски, маркетинг, продажба и управување со ризик. Обуката треба да биде надополнета со менторство од активни претприемачи и директно поврзување со компании, инвеститори и финансиски институции.

Програмите треба да бидат диференцирани според животната фаза: за младите 18–25 години со поголем акцент на претприемачка писменост, експериментирање и прво практично искуство, а за 25–30 години со поголем акцент на започнување, финансирање, регулаторна усогласеност, продажба и раст. Идно примарно истражување со репрезентативен примерок треба емпириски да ја тестира оваа поделба.

Клучната препорака не е секој млад човек да стане претприемач. Целта е секој млад човек со потенцијално одржлива деловна идеја да има реална можност да стекне знаење, вештини, менторска поддршка и информирана самодоверба за да одлучи дали и како да ја претвори идејата во одржлив бизнис. Во таа смисла, претприемачкото образование е инструмент не само за создавање компании, туку и за поголема економска самостојност и способност за функционирање во современа пазарна економија.

ЛИТЕРАТУРА

- Adeniyi, A. O. (2023). The mediating effects of entrepreneurial self-efficacy in the relationship between entrepreneurship education and start-up readiness. *Humanities and Social Sciences Communications*, 10, 801. <https://doi.org/10.1057/s41599-023-02296-4>
- Al-Qadasi, N., Zhang, G., Al-Jubari, I., Al-Awlaqi, M. A., & Aamer, A. M. (2024). Entrepreneurship education and entrepreneurial behaviour: Do self-efficacy and attitude matter? *The International Journal of Management Education*, 22(1), 100945. <https://doi.org/10.1016/j.ijme.2024.100945>
- Amani, D., Ismail, I. J., Makona, A., Changalima, I. A., & Kazungu, I. (2024). Extending the mediation role of entrepreneurial self-efficacy on enhancing students' entrepreneurial intentions: A moderated mediation model. *The International Journal of Management Education*, 22(1), 100915. <https://doi.org/10.1016/j.ijme.2023.100915>

- Bandura, A. (1997). *Self-efficacy: The exercise of control*. W. H. Freeman.
- Bogojeski, P., & Korunovska, V. (2024). Development of entrepreneurship in the public administration. *KNOWLEDGE - International Journal*, 64(1), 161–165. Retrieved from <https://ojs.ikm.mk/index.php/kij/article/view/6796>
- Caliendo, M., Kritikos, A. S., Rodríguez, D., & Stier, C. (2023). Self-efficacy and entrepreneurial performance of start-ups. *Small Business Economics*, 61, 1027–1051. <https://doi.org/10.1007/s11187-022-00728-0>
- Duong, C. D., & Vu, N. X. (2024). Entrepreneurial education and intention: Fear of failure, self-efficacy and gender. *Journal of Small Business and Enterprise Development*, 31(4), 629–654. <https://doi.org/10.1108/JSBED-02-2023-0057>
- Gao, Y., Wang, X., Lu, J., Chen, B., & Morrin, K. (2024). Entrepreneurial fear of failure among college students: A scoping review of literature from 2010 to 2023. *Heliyon*, 10(10), e31072. <https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2024.e31072>
- Guerrero, M., & Marozau, R. (2023). Assessing the influence of institutions on students' entrepreneurial dynamics: Evidence from European post-socialist and market-oriented economies. *Small Business Economics*, 60, 503–519. <https://doi.org/10.1007/s11187-022-00600-1>
- Martínez-Gregorio, S., Badenes-Ribera, L., & Oliver, A. (2021). Effect of entrepreneurship education on entrepreneurship intention and related outcomes in educational contexts: A meta-analysis. *The International Journal of Management Education*, 19(3), 100545. <https://doi.org/10.1016/j.ijme.2021.100545>
- Ministry of Economy and Labour. (2025, June 9). *Two public calls for self-employment measures: Grants for young people up to 29 years of age*. Government of the Republic of North Macedonia. <https://www.economy.gov.mk/en-GB/odnosi-so-javnost/novosti/ministerot-durmisi-objaveni-dva-javni-povici-od-merkite-za-samovrabotuvanje-za-mladi-do-29-godini-grantovi-za-otvaranje-biznis-do-10000-evra-a-za-nevraboteni-nad-29-godini-grant-do-7000-evra>
- OECD. (2026). *SME Policy Index for Western Balkans and Türkiye 2026 – Economy Profile for North Macedonia*. OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/f8e57052-en>
- Otache, I., Edopkolor, J. E., Sani, I. A., & Umar, K. (2024). Entrepreneurship education and entrepreneurial intentions: Do entrepreneurial self-efficacy, alertness and opportunity recognition matter? *The International Journal of Management Education*, 22(1), 100917. <https://doi.org/10.1016/j.ijme.2023.100917>
- State Statistical Office. (2025). *Active population in the Republic of North Macedonia, IV quarter 2024* (News Release No. 2.1.25.03). State Statistical Office.
- Stojanović, J., Denić, N., Stojanović, K., & Milić, M. (2025). Application of artificial intelligence in education in the function of raising entrepreneurial competence. *SCIENCE International Journal*, 3(3), 149-152. <https://doi.org/10.35120/>
- Tomovska Misoska, A., Bojadjev, M., Hristova, S., Mileva, I., & Dimitrova, M. (2023). *Global University Entrepreneurial Spirit Students' Survey: National Report 2023, North Macedonia*. University American College Skopje.
- United Nations Development Programme. (n.d.). *Self-employment programme*. UNDP North Macedonia. <https://www.undp.org/north-macedonia/projects/self-employment-programme>
- Zakić, N., Stošić, L., & Bugarčić, M. (2025). From knowledge to innovation: a review of the factors, components, and impact of absorptive capacity. *SCIENCE International Journal*, 4(2), 13-18. <https://doi.org/10.35120/sciencej0402013z>